

УДК 323.269

ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ ЗА ЗАКОНОМ СИЛИ

Феденко О.В.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

У статті розглядаються основні концептуальні положення поняття сили в системі міжнародних відносин, деталізуються воєнно-політичні погляди Стратегії національної безпеки, Воєнної доктрини РФ та передвиборчої програми партії «Єдина Росія» на застосування сили та її застосування в ході гібридної війни в Україні безпосередньо.

Ключові слова: Воєнна доктрина, Стратегія національної безпеки, воєнна політика, гібридна війна, закон сили.

Постановка проблеми. Збройні конфлікти завжди супроводжували історію людства, так як історія відбувалась у руслі війн і політичного суперництва.

Сьогодні воєнно-доктринальні документи провідних країн світу і коаліцій відзначають відсутність потенційної загрози світової війни, але цю загрозу людство легко розміняло на дрібні локальні і внутрідержавні конфлікти.

Проблематика поняття сили протягом століть залишалась майже незмінною, застосування ж сили в практичній площині несе на собі відбиток часу. Такі зміни відбуваються відповідно до ево-

люції розвитку людини, суспільства, держави, технологій і, звичайно, самого міжнародного середовища. Причому тривалий час у системі міжнародних відносин закон сили був і, в більшості випадків, залишається вище сили закону.

Це зумовлює проблему всебічного, об'єктивного і постійного вивчення і аналізу цього актуального для нашого часу положення, особливо в світлі подій, які відбуваються на південному сході нашої держави. Тому, для досягнення необхідного результату залишається лише один засіб, а саме – намагатися розкрити суть основних воєнно-доктринальних документів РФ щодо засто-

сування сили в ході гібридної війни в Україні та положень передвибірчої програми партії «Єдина Росія» щодо цього питання.

Новизна роботи полягає в аналізі цих документів, їх практичного втілення на території нашої країни в ході анексії Криму, організації підготовки сепаратистів і веденні бойових дій в Донецькій і Луганській областях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз розвитку ситуації навколо України дає нам всі підстави стверджувати, що сьогодні наша держава зіткнулася із принципово новим типом ведення війни, гібридною війною.

У зв'язку з чим, необхідно засвідчити, що є вкрай важливі аспекти, які суттєво впливають на характер і зміст сучасних військових конфліктів, про які вітчизняна наука замислюється, але недостатньо, критичне вивчення їх досвіду в необхідному обсязі поки не проводиться. Однак окремі дослідження вітчизняних і закордонних науковців (Ю. Радковець, Г. Воробйов, І. Ветрінський, І. Мельничук, Є. Васильчук, У. Кауфман, Дж. Кларк, Р. Клайн, К. Сівков, Ю. Давидов, Р. Пухов) зробили певний вклад у розгляд цієї важливої і в той же час різносторонньої проблеми, але вона потребує і подальшого розкриття, і вивчення.

Мета статті. Виходячи з актуальності проблеми та необхідності її глибокого дослідження, автор ставить за мету показати питання організації, підготовки і проведення спеціальної операції по анексії Криму, заздалегідь спланованих дій спеціальних служб по захопленню влади на південно-східних територіях нашої держави відповідно до задекларованих партійних і доктринальних документів РФ.

Виклад основного матеріалу. Сучасна міжнародна політика реалізується в середовищі, де немає вищого органу управління, який виносив би свої вироки про правомірність дій суб'єктів міжнародних відносин, насамперед держав. У цьому середовищі немає, отже, і гаранта їх мирного співіснування, гаранта їх моральної поведінки.

Мораль теж не працює у сучасних відносинах між державами, так як моральні норми передбачають наявність незаперечного авторитету. Тому в міжнародних відносинах формується протиборство інтересів конкуруючих суверенітетів. У цьому випадку сила стає кінцевим і легітимним методом вирішення суперечок між різними країнами.

Зазначимо, що у відносинах між державами з'являється ворожість, якщо міжнародна система починає функціонувати без глобальної згоди.

Сила держави ототожнюється, головним чином, з її військовою могутністю. Військова могутність і її похідна – військова сила завжди служили основними показниками престижу держави. Експерт з питання стратегії, професор Принстонського університету У. Кауфман, розглядаючи історію цього питання, писав: «Військова потужність завжди служила основним показником сили і престижу держави. Можна навіть стверджувати, що вона була абсолютно необхідна для проведення на світовій арені різних політичних курсів. Важко уявити собі, як би взагалі розвивалася міжнародна політика без впливу військової потужності» [1].

Ці показники престижу держави стосовно системи міжнародних відносин далеко не одне

і те саме. За своїм генезисом військова сила – породження воєнної потужності, яка і визначає можливість цієї сили держави в міждержавних відносинах. Характер і ступінь впливу воєнної потужності однієї держави на іншу залежить від ступеня їх взаємодії і від можливості проектувати силу один на одного, а також від цілей політичної еліти, яка використовує воєнну силу на міжнародній арені [2, с. 48,79-81; 3, с. 333-338].

Основні зміни на міжнародній арені сьогодні пов'язані не тільки із застосуванням військової сили, але і з широким використанням інших видів сили. «Зрозуміло, нації можуть подавати один на одного морально-політичну, економічну і іншу дію, – підкреслював американський експерт Дж. Кларк. – Але оскільки верховним арбітром міжнародних суперечок є війна, то військовий чинник набуває вищого ступеня значущості в зовнішньополітичних калькуляціях» [1; 3, с. 356-358].

Пункти 13 і 24 Стратегії національної безпеки РФ підтверджують особливості сучасності в тому, що «...у боротьбі за вплив на міжнародній арені задіяний весь спектр політичних, фінансово-економічних і інформаційних інструментів. Все активніше використовується потенціал спеціальних служб». А пункт 14 наголошує, що «...у міжнародних відносинах не знижується роль чинника сили» [5].

У всіх цих різновекторних визначеннях є одне загальне, а саме: сила в зовнішньому світі – це перш за все здатність впливати на поведінку іншої держави в бажаному для себе напрямі, це здатність встановлювати різні форми залежності однієї держави від іншої, а саме: прямі, непрямі, опосередковані, за допомогою насильства, переконання, обіцянки вигод, позбавлення наявних переваг, створення умов, при яких залишається лише одна альтернатива, один вихід з положення. Але якщо це так, то не менш очевидно, що ця дія може досягатися різними способами, а не тільки використанням військового потенціалу, військового тиску, загрози або, кінець кінцем, веденням війни [1].

Останнім часом вся світова спільнота спостерігає за подіями, що протікають в Україні. При цьому визначено, що проти України здійснюється агресія шляхом розв'язання і ведення гібридної війни.

Наприкінці квітня цього року (2014 року – примітка автора) в інтерв'ю на «Радіо Свобода» колишній радник з питань безпеки при ООН і НАТО, член верхньої палати парламенту Нідерландів, генерал – майор у відставці Франк Ван Каппен, коментуючи події в Україні, дав таке визначення змісту цього поняття: «...гібридна війна – це змішання класичного способу ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, що веде гібридну війну, проводить операцію з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що зобов'язана додержуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни. Міжнародних домовленостей...» [2, с. 37].

Як свідчить Newsweek, керівники європейських служб з безпеки на східному фланзі

Північноатлантичного альянсу вже давно висловлюють стурбованість застосуванням Росією гібридних методів ведення війни. Яскравим прикладом тестування методів «гібридної війни» стала російська агресія проти Грузії та окупація Південної Осетії.

Зовсім недавно колишній генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен в інтерв'ю журналу Newsweek заявив, що непередбачувана, на його думку, Росія, ведучи «гібридну війну» з Європою, стала небезпечнішою, ніж був колишній СРСР. «У Росії прийнятий такий підхід, і він є поєднанням дуже відомих конвенціональних бойових дій і нових, досконаліших методів пропаганди та кампаній по дезінформації, – сказав Расмуссен. – Захід, безумовно, не повинен бути наївним. Необхідно підсилити методи протидії гібридним загрозам» [6].

Дослідження воєнної доктрини країни або коаліції країн з точки зору її змісту дає досить повне уявлення щодо характеру їх воєнної політики і воєнно-політичних відносин, в які вони вступають.

У них розкриваються концептуальні ідеї та погляди на роль збройного насилля у взаємовідносинах між державами, деталізуються воєнно-доктринальні положення з урахуванням особливостей і характеру можливої війни, співвідношення сил, стану й основних тенденцій змін ситуації в світі. Саме в протилежному характері даних концепцій і доктрин полягає одна із причин їх різного впливу на міжнародну дійсність.

Анонсуючи ухвалення нового документа на грудневому 2014 року розширеному засіданні колегії Міністерства оборони, Володимир Путін заявив наступне: «Наша воєнна доктрина проте не міняється, вона носить, як відомо, виключно оборонний характер, проте свою безпеку ми відстоюватимемо послідовно і жорстко». «Жорстко» – можливо, ключове визначення даного документа, що визначає воєнну політику держави.

Звертає на себе увагу пункт 23 Воєнної Доктрини РФ, в якому зазначається, що застосування Збройних Сил здійснюється «на основі завчасного і постійного аналізу воєнно-політичної і військово-стратегічної обстановки, що складається...». Це йде врозрід з оборонною риторикою документа. Даний пункт свідчить про необхідність постійного планування операцій збройних сил у відповідь на зміну зовнішніх умов. Застосування збройних сил на основі завчасного і постійного аналізу прямо вказує на агресивно-наступальний характер документа.

Якщо уважно розглянути перелік і зміст основних визначень доктрини у пункті 8 цього документу, то необхідно, на нашу думку, зауважити, що терміни «збройний конфлікт» (п.п.д) і «воєнний конфлікт» (п.п.г) приводять в любому випадку до його вирішення із застосуванням зброї, а сукупність зазначених визначень зі змістом терміну «воєнна загроза» (п.п.в) і п. 22, 23, 31 доктрини обумовлює сучасні дії РФ в Україні [7, с. 281-282].

Саме нова редакція Воєнної доктрини РФ містить нові форми і способи ведення «гібридної війни», яку Кремль на даний момент апробує на території України відповідно до переліку характерних рис і особливостей сучасних військових конфліктів. До них з п. 15 можна віднести:

ж) створення на територіях протидіючих сторін постійно діючої зони військових дій; з) участь у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній; і) застосування непрямих і асиметричних способів дій; к) використання політичних сил, які фінансуються та керованих ззовні, суспільних рухів і ін.

У першому пункті «а» досить точно описується стратегія дій Росії при ескалації конфлікту в Криму і на Донбасі: у теперішній час військовий конфлікт припускає «комплексне застосування військової сили, політичних, економічних, інформаційних та інших засобів невоєнного характеру, що реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій» [8].

Сучасне використання терміну «гібридна війна» носить все більш класифікаційний, ніж пропагандистський характер, оскільки будь-які спроби некомпетентних і далеких від військової справи фахівців, намагаючись сформулювати саме визначення або хід ведення «гібридної війни», ведуть до того, що сенс цього терміну втрачається. Особливо у тих, хто намагається подібними діями виправдати силу країни-агресора та зі здивуванням реагувати на цілком зрозуміле всім застосування складових цього терміну в країні-мішені.

В одному з поширених західних визначень йдеться, що «гібридна війна – це комбінація відкритих і таємних військових дій, провокацій і диверсій у поєднанні із запереченням власної причетності, що значно ускладнює повноцінну відповідь на них».

Обширніше «гібридна війна» трактується в редакторській передмові довідника Military Balance 2015 – як «використання військових і невоєнних інструментів в інтегрованій компанії, яка скерована на досягнення раптовості, захоплення ініціативи й отримання психологічних переваг, що використовують дипломатичні можливості; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні і кібероперації; прикриття і приховування військових та розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском».

Вказується, що в ході кримської операції в лютому – березні 2014 року російські сили якраз і «продемонстрували поєднання використання швидкого розгортання, електронної війни, інформаційних операцій, можливостей морської піхоти, десантно-штурмових сил і спецназу, як і масштабне використання кіберпростору та стратегічного зв'язку для скерованої і ефективної інформаційної кампанії як для внутрішньої, так і для зовнішньої аудиторії» [6].

І це факт, який підтвердив як президент Росії у відомому документальному фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину», так і деякі військові, які були безпосередніми учасниками подій.

Так адмірал Касатонов розповів, що під час початку операції по анексії Криму, в лютому 2014 року, саме ЧФ забезпечив таємну доставку на півострів російських спецпідрозділів. «... ЧФ підготував плацдарм, офіцери знали, що відбувається навколо. Сценарії розвитку подій опрацьовувалися на картах. Тобто флот із завданнями справився – були доставлені «ввічливі люди», з 27 на 28 лютого узятя Верховна рада

Криму...», – заявив адмірал в інтерв'ю РІА Новини. При цьому пояснив, що «ввічливі люди» були армійським спецназом, який доставлявся повітряним шляхом і морем. Операція була проведена з тотальним маскуванням переміщень, внаслідок чого пройшла абсолютно несподівано, як для українських військових, так і для західних розвідок. Застосовувався, за його словами, «...широкий набір заходів по завчасній дезінформації супротивника, режим суворого радіомовчання в період зосередження угруповання, а також в усілому використанні Севастопольської бази, транспортних бойових засобів, які доставляли збройні сили до Криму...» [9].

Слід зазначити, що за цілями, поставленими і вирішеними завданням, залученими силами і засобами, дії РФ на території Кримського півострова є типовою спеціальною операцією.

«Кумулятивний ефект» від комплексу заходів «гібридної війни» в Україні забезпечувався реалізацією системи комплексних і взаємозалежних підготовчих та виконавчих заходів, пов'язаних з координацією діяльності значної кількості учасників, що діють на території країни-мішені та за її межами.

Вже стає зрозумілим, що в процесі організації, планування та проведення спеціальними службами РФ військової (спеціальної) операції було здійснено низку відповідних підготовчих заходів перед початком її активного етапу. Проводилося це шляхом використання підготовлених осіб, передусім громадян України, переміщення їх на територію, де планувалось організувати та проводити операцію з дестабілізації обстановки. Результатом цього комплексу підготовчих заходів став, фактично, тотальний контроль з боку сепаратистів над системою інфраструктури на певній території, над органами державної влади та представниками місцевих силових структур (СБУ, МВС тощо), створення режиму «сприяння» в районі державного кордону [10, с. 224].

На сході України і Криму Московією була продемонстрована швидке, а отже заздалегідь підготовлене створення «груп тиску», «агентів впливу», що склалися з «елементів місцевого населення і керівництва», але тих які керувались та підтримувались ззовні, і ця тактика була використана ніби для захисту етнічних меншин.

Політичне керівництво Росії скористалося нестабільною суспільно-політичною ситуацією в Україні та перейшло до реалізації імперського проекту «Руського миру» та «Новоросії», який розпочався ще з деяких положень передвиборчої програми партії «Єдина Росія» на виборах президента РФ 4 березня 2012 року.

У цьому документі задовго до зазначених подій можна побачити витоки задумів сьогодення. «Ніхто не має права ставити національні і релігійні особливості вище законів держави. Однак при цьому самі закони держави повинні враховувати національні і релігійні особливості» [11].

Тоді чому це виконується на рівні закону в межах РФ, а поза її межами може не тільки ігноруватися, а і відверто порушуватись з використанням зброї. Закон сили в дії.

Воєнна доктрина РФ вважає правомірним застосування формувань збройних сил за межами країни для забезпечення захисту своїх інтересів

і громадян у відповідності з загальноновизнаними принципами та нормами міжнародного права і договорами (п. 22, 31, 32к) [8].

У пунктах 8, 28, 29 Стратегії національної безпеки РФ йдеться вже про те, що «...Росія продемонструвала здатність...захисту прав співвітчизників за кордоном..., верховенства міжнародного права в міждержавних відносинах» [5]. Це дало нашому народові в повному обсязі зрозуміти не лише доктринальні положення, але і відчутти практичне втілення характеру воєнної політики і воєнно-політичних відносин РФ у сучасних умовах. Пункт 35 Стратегії національної безпеки РФ підтверджує наше твердження. Особливо, якщо пригадати виконання РФ своїх міжнародних зобов'язань перед Україною щодо поваги її незалежності і суверенітету та існуючих кордонів. Мова йде про виконання пункту 1 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 року, зміст якого не може пригадати міністр іноземних справ РФ Лавров. [12]

Дії Москви в Україні є класичним зразком дії зовнішньої сили. Тому використовувалися найбільш широкі способи боротьби. І подаються ці дії деякими російськими науковцями під терміном ірредентизма, який використовується для позначення політики держави, партії або політичного руху з об'єднання народу, нації і етносу в рамках єдиної країни. Американський дослідник Дж. Брейлі вважає ірредентизм приватною формою націоналізму [13].

У розділі «Сильна Росія у складному світі» передвиборчої програми йдеться про те, що «...однобічний рух наших партнерів, які не враховують думку Росії й її інтересів, отримують відповідну оцінку і нашу реакцію у відповідь...» [11]. І знову закон сили в дії.

Російська Федерація не могла змиритися з тим, що Україна виходить з її сфери впливу і без її на це дозволу. Саме тому ми зараз маємо таку ситуацію в Криму і на південному сході України.

Врегулювання таких конфліктів, якщо на те не буде схвалення «замовників», можливе тільки у форматі тимчасового вирішення проблеми. Поки не буде відповідного «рішення» країни – замовника – конфлікт тлітиме і кровоточитиме далі, про що і наголошується в пункті 17 Стратегії національної безпеки РФ. Історик Е. Хобсбаум, автор книги «Вік Крайнощів» в якій аналізується військовий досвід 20 століття, підкреслює, що сучасні військові конфлікти йтимуть десятиліттями без всяких перспектив на досягнення миру [14].

В епілозі передвиборчої програми ми можемо побачити наслідки застосування положень цього документу: «...Росія...завжди перемагає... і викликає свій шанс, щоб укріпити себе і своє положення у світі, який швидко змінюється...» [11].

Іншого рішення бути не може, воно в них не запрограмовано. Постулати доктрини Путіна були висловлені ним в історичній «кримській» промові у Кремлі 18 березня 2014 року.

Висновки і пропозиції. Отже, в підсумку необхідно погодитись з американським цивільним стратегом Р. Клайном, автором методики «оцінки світових сил», який доводить, що «сила на між-

народній арені може бути визначена просто як здатність уряду однієї країни змусити керівництво іншої зробити те, що це останнє ніколи не зробило б по своїй волі, причому це може бути здійснено за рахунок переконання, примушення або відвертого застосування військової сили» [1; 4, с. 336, 338].

Слід зазначити те, що для нас очевидна необхідність згуртованості українського народу заради національної ідеї щодо європейського шляху подальшого розвитку, радикального перегляду планів захисту України і докорінного реформування її силового сектору та, в першу чергу, її Збройних сил. Крім того, в сучасній обстановці

вирішальне значення матиме внутрішня політична і економічна стабільність в державі і її націленість на запобігання ескалації конфлікту.

Проведення цих заходів потребує значних зусиль і часу, якого, на превеликий жаль, у нашої країни лишається обмаль.

Фактор сили продовжує спрацьовувати і держава – агресор, як ми бачимо, оберти в питаннях нарощування ескалації не зменшує, виходячи з даних що подаються засобами масової інформації силових структур.

Отже, можна стверджувати, що у системі міжнародних відносин закон сили поки залишається вище сили закону.

Список літератури:

1. Давыдов Ю. Понятие «жесткой» и «мягкой» силы в теории международных отношений. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/four/006.htm>
2. Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України // Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 36-42.
3. Смолянук В. Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років): [Монографія]. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – 448 с.
4. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 392 с.
5. Указ Президента РФ от 31 декабря 2015 года № 683 «О Стратегии национальной безопасности РФ». [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>
6. Пухов Р. Миф о «гибридной войне». [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://nvo.ng.ru/realty/2015-05-29/1_war.html
7. Феденко О. В., Панасюк В. В. Еволюція воєнної доктрини як основа воєнної політики держави (коаліції) // Військово-науковий вісник, № 23 – Львів: АСВ, 2015. – С. 280-292.
8. Военная доктрина РФ. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>
9. <http://m.ria.ru/interview/20150313/1052368767.html> та <http://rus.newsru.ua/ukraine/13mar2015/kasatonov.html>
10. Феденко О. В., Панасюк В. В. Еволюція змісту сучасної війни // Військово-науковий вісник, № 24 – Львів: АСВ, 2015. – С. 219-230.
11. Предвыборная программа партии «Единая Россия» на выборах Президента России. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://er.ru/party/presidential_election/
12. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, 05.12.1994 року.
13. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
14. Война будущего. Попытки прогнозов. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/177586-vojna-budushego-popytki-prognozov.html>

Феденко А.В.

Национальная академия сухопутных войск имени гетмана Петра Сагайдачного

ГИБРИДНАЯ ВОЙНА В УКРАИНЕ ПО ЗАКОНУ СИЛИ

Аннотация

В статье рассматриваются основные концептуальные положения понятия силы в системе международных отношений, детализируются военно-политические взгляды Стратегии национальной безопасности, Военной доктрины РФ и предвыборной программы партии «Единая Россия» на применение силы и в ходе гибридной войны в Украине непосредственно.

Ключевые слова: Военная доктрина, Стратегия национальной безопасности, военная политика, гибридная война, закон силы.

Fedenko O.V.

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

HYBRID WAR IN UKRAINE BY THE LAW OF FORCE

Summary

The article considers main conceptual provisions of the term force in the system of international relations; military political views of the National Security Council, Russian Federation military doctrine and election campaign of the party «United Russia» on the use of force and its employment in the course of hybrid war in Ukraine in particular are provided in detail.

Keywords: Military doctrine, National Security Council, military policy, hybrid war, law of force.